

МЕТОДИКА ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ: СУТНІСТЬ ТА ЕЛЕМЕНТИ

Н.Б. Кашена, О.В. Цуканова, Н.М. Гаркуша

Подано результати аналізу наукових підходів до визначення поняття «методика економічного аналізу» та надано її дефініцію. Для підвищення ефективності управління підприємством запропоновано структурні елементи методики економічного аналізу і досліджено детальні характеристики їх складових.

***Ключові слова:** аналіз, методика, систематизація, елементи, організація, метод, дослідження*

МЕТОДИКА ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА: СУЩНОСТЬ И ЭЛЕМЕНТЫ

Н.Б. Кашена, О.В. Цуканова, Н.Н. Гаркуша

Представлены результаты анализа научных подходов к определению понятия «методика экономического анализа» и предоставлена ее дефиниция. Для повышения эффективности управления предприятием предложены структурные элементы методики экономического анализа и исследованы детали характеристики их составляющих.

***Ключевые слова:** анализ, методика, систематизация, элементы, организация, метод, исследования*

THE ECONOMIC ANALYSIS METHOD: NATURE AND ELEMENTS

N. Kaschena, O. Tsukanova, N. Garkusha

At present, some problems in the theory and practice of analytical studies are controversial and require further research in the direction of their improvement. In particular, this relates to the methods of economic analysis as a system providing the implementation of analytical process of a comprehensive study of the economic performance of the enterprise; determine its basic components, highlighting the advantages of using computer technology to organizational and methodological support of economic analysis, etc. The aim of the paper is to determine the nature and main components of analytical methods of research in the context of economic analysis' modern paradigm. The article summarizes the views of the leading scientists concerning the essence of the concept "methodology of economic analysis" and its components. The authors defined the definition. To understand the methods

of economic analysis, the structuring of its components, based on the targeted needs of the analysis for management, informational, methodological, organizational and technical support of the analytical process is presented.

Keywords: *analysis, methodology, classification, elements, organization, method, research*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективність функціонування підприємств у сучасному бізнес-середовищі забезпечується прийняттям виважених управлінських рішень у сфері використання фінансово-економічних ресурсів, формування маркетингової політики та політики партнерських взаємовідносин, розробки стратегії підприємства тощо. Практична реалізація процедур прийняття ефективних рішень у кожній із визначених сфер базується на результатах економічного аналізу. Економічний аналіз є важливим інструментом систематичного вивчення основних економічних показників господарської діяльності підприємств, позитивних та негативних впливів бізнес-середовища на їх зміну, засобом обґрунтування рішень на всіх етапах підприємницької діяльності: від задумів і формування підприємства до реалізації кожного етапу його функціонування. Трансформаційні процеси в економіці України надають нового змісту економічному аналізу, змінюють його завдання, суб'єкти та об'єкти, розширюють спектр засобів і прийомів обробки економічної інформації. Результатом цих процесів стає вдосконалення підходів до організації економічного аналізу та методичних засад його здійснення. Однак нині відповідні рекомендації відсутні або не вирішують визначених питань комплексно і, як наслідок, економічний аналіз втрачає свою ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення теоретичних засад організації та методики економічного аналізу зробили такі відомі вітчизняні науковці, як М.Г. Чумаченко, І.Д. Лазаришина, Є.В. Мних, І.Д. Райковська, Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, Ф.Ф. Бутинець, А.Г. Загородній, Ю.С. Цал-Цалко та ін. Із зарубіжних учених виділимо А.Д. Шеремета, А.І. Алексеєву, М.І. Баканова, Ю.В. Васильєва, А.В. Малєєва, М.В. Мельника, Г.В. Савицьку, Л.І. Ушвицького та ін.

Однак окремі аспекти теорії та практики економічного аналізу залишаються дискусійними, потребують подальших наукових досліджень і розробок у напрямі його вдосконалення. Зокрема, це стосується узгодження методики проведення внутрішньогосподарського економічного аналізу з ринковими умовами господарювання, її елементів; визначення об'єктів, предмета та суб'єктів економічного аналізу; недостатності висвітлення аспектів використання комп'ютерних

технологій для організаційного та методичного забезпечення економічного аналізу тощо.

Метою статті є визначення сутності й основних складових елементів методики організації аналітичних досліджень у контексті сучасної парадигми економічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новітні умови господарювання потребують наукового обґрунтування управлінських дій із підвищення ефективності господарської діяльності підприємств і, як наслідок – актуалізують необхідність змін парадигми економічного аналізу від оціночно-статистичного до пошуково-прогностичного з вибором оптимальних управлінських рішень у зоні невизначеності та ризику. У контексті важливості останніх обсяг аналітичного пошуку не тільки не скорочується, а навпаки, зростають його масштаби, підвищуються вимоги до якості та оперативності аналітичних досліджень через високу мобільність, невизначеність, меркантильність зміни економічних явищ і процесів. Разом із тим, сформований практичний досвід свідчить про те, що можливості економічного аналізу для вирішення актуальних проблем управління повною мірою не реалізуються на багатьох підприємствах. В організаційній структурі управління переважної більшості бізнес-структур України не виділяється спеціальний підрозділ з економічного аналізу, а його функціональні блоки в різних підрозділах департаментів із менеджменту дуже обмежені в застосуванні сучасних методик економічного аналізу.

На думку В.М. Пархоменко, «керівництво суб'єкта господарювання повинно займатися організацією роботи працівників аналітичного відділу з метою своєчасного та достовірного отримання даних про економічний стан для обґрунтованого прийняття управлінських рішень», а «методика проведення економічного аналізу залежати від його раціональної організації, створення таких умов, які б забезпечили вивчення взаємозв'язків між окремими показниками діяльності підприємства» [1, с. 96].

Як показали проведені нами дослідження, під методикою економічного аналізу більшість вітчизняних і зарубіжних науковців (табл. 1) мають на увазі сукупність прийомів, способів, засобів, правил найбільш доцільного виконання аналітичних процедур за результатами господарської діяльності й господарських процесів підприємства. Найбільш вдале визначення методики економічного аналізу, на наш погляд, дають І.Т. Райковська, Ф.Ф. Бутинець, В.М.Серединська, О.М. Загородна, Р.В. Федорович, Г.В. Савицкая, В.А. Чернов.

Таблиця 1

Дефініція поняття «методика» в економічному аналізі

№ з/п	Автор	Визначення поняття
1	Андреева Г.И., Андреева В.А. [2, с. 26]	«Сукупність засобів і правил найбільш доцільного виконання певної роботи»
2	Баканов М.И., Мельник М.В., Шеремет А.Д. [3, с. 520]	«Совершенство специальных приемов (методов), применяемых для обработки экономической информации о работе предприятий и их объединений»
3	Бутинець Ф.Ф. та ін. [4, с. 49]	«Сукупність прийомів, способів, засобів, що застосовуються в процесі проведення економічного аналізу в раніше визначеній послідовності для досягнення поставленої мети»
4	Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. [5, с. 28]	«Узагальнення досвіду, результатів використання конкретних способів, прийомів відображення й оброблення економічної інформації»
5	Райковська І.Т. [6, с. 247]	«Сукупність конкретних прийомів, способів та засобів, що використовуються в процесі проведення економічного аналізу в раніше визначеній послідовності їх використання для досягнення поставленої мети»
6	Савицкая Г.В. [7, с. 24]	«Совершенство аналитических способов и правил исследования экономических явлений и процессов хозяйственной деятельности, подчиненных достижению целей анализа»
7	Серединська В.М., Загородна О.М., Федорович Р.В. [8, с. 81]	«Сукупність певних методів, алгоритмів, процедур, що використовуються в наперед визначеній послідовності для досягнення поставленої мети»
8	Чернов В.А. [9, с. 36]	«Совершенство способов, приемов и правил рационального выполнения конкретной хозяйственной задачи, поставленной перед экономическим анализом»
9	Шеремет А.Д. [10, с. 28]	«Совершенство специальных приемов (методов), применяемых для обработки экономической информации о работе предприятий и их объединений»
10	Шохнех А.В. [11, с. 124]	«Совершенство приемов и способов, которые применяются при изучении хозяйственных процессов»

Узагальнення дефініцій поняття «методика економічного аналізу», наданих провідними науковцями, дозволяє стверджувати, що під методикою економічного аналізу слід розуміти чітко визначену послідовність застосування способів і методів аналізу господарської діяльності підприємства для досягнення поставленої мети.

Науковці сучасності (табл. 2) виокремлюють загальні й часткові методики. Загальні методики становлять собою систему дослідження, яка однаково використовується під час вивчення різних об'єктів економічного аналізу в різних галузях економіки, а часткові – конкретизують загальні в аспекті галузей економіки, типів виробництва та об'єктів дослідження [2; 4; 5; 7]. На наш погляд, незалежно від того, є методика загальною або частковою, системний та комплексний підходи до вивчення результатів господарської діяльності підприємства загалом та окремих господарських процесів вимагають єдності реалізації структурних елементів методики. У ролі останніх найчастіше виділяють такі:

- формулювання завдань і цілей аналізу;
- визначення об'єктів аналізу;
- система показників, за допомогою яких досліджується об'єкт;
- послідовність проведення дослідження та його періодичність;
- способи й методи дослідження об'єктів аналізу;
- джерела інформації, на яких ґрунтується аналіз;
- рекомендації щодо суб'єктів аналізу;
- технічні засоби, які доцільно використовувати для аналітичного дослідження;
- оформлення результатів аналізу;
- користувачі результатів аналізу;
- система факторів, які впливають на зміну показників;
- оцінка трудомісткості аналітичних робіт, одержання економічного ефекту від проведеного аналізу (табл. 2).

Вважаємо, що для чіткішого розуміння складових елементів методики економічного аналізу їх треба структурувати, на основі цільових потреб аналізу для управління, а також інформаційного, методичного, організаційного та технічного забезпечення аналітичного процесу (рис. 1).

Як визначальний елемент методики економічного аналізу нами виокремлено цільові потреби управління. Незаперечним є той факт, що вони змінюються адекватно змінам, які відбуваються в характері та цілях господарської діяльності підприємства в умовах невизначеності й ризику ринкової кон'юнктури.

Таблиця 2

Узагальнення думок науковців щодо основних елементів методики економічного аналізу

№ з/п	Основні елементи методики	Андреева Г.І., Андреева В.А. [4, с. 26]	Баканов М. И., Мельник М. В., Шеремет А. Д. [7, с. 20]	Бутинець Ф. Ф. та ін. [34, с. 49]	Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. [48, с. 28]	Райковська І.Г. [3, с. 248]	Савицька Г.В. [100, с. 24]	Серединська В.М., Загородна О.М., Федорович Р.В. [110, с. 81]	Чернов В.А. [125, с. 36]	Шеремет А.Д. [128, с. 28]	Шохнех А.В. [56, с. 123]
1	Формулювання завдань і цілей аналізу	+	-	+	+	+	+	-	+	-	-
2	Визначення об'єктів аналізу	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+
3	Система показників, за допомогою яких досліджується об'єкт аналізу	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-
4	Послідовність проведення дослідження та його періодичність	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-
5	Способи й методи дослідження об'єктів аналізу	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+
6	Джерела інформації, на яких ґрунтується аналіз	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-
7	Рекомендації щодо суб'єктів аналізу	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+
8	Технічні засоби, які доцільно використовувати для аналітичного дослідження	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-
9	Оформлення результатів аналізу	+	-	+	+	+	+	-	+	-	-
10	Користувачі результатів аналізу	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-
11	Система чинників, які впливають на зміну показників	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
12	Оцінка трудомісткості аналітичних робіт, одержання економічного ефекту від проведеного аналізу	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Рис. 1 – Характеристика складових елементів методики економічного аналізу (власна розробка на підставі 2-13)

Отже, розробляючи конкретну методику аналізу, слід чітко визначати об'єкт аналізу, мету дослідження, його завдання. Останні, до речі, визначаються потребами користувачів результатів аналізу і спрямовані на досягнення бажаних цільових параметрів результатів господарської діяльності в динамічному ринковому середовищі.

Беззаперечним є той факт, що об'єктивність результатів економічного аналізу залежить від достатності та своєчасності отримання інформації, що використовується в процесі аналізу. Саме за цих обставин пильна увага в процесі розробки методики аналізу має приділятися інформаційному забезпеченню.

Ми цілком згодні з авторським колективом вітчизняних науковців під керівництвом М.Г. Чумаченко, які зазначають, що інформаційне забезпечення можна розглядати як процес забезпечення інформацією та як сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації [12, с. 142]. Вважаємо, що як сукупність форм документів інформаційне забезпечення становить собою джерела інформації. Вони можуть бути нормативно-довідковими; обліково-звітними та позаобліковими й формуватися безпосередньо на підприємстві або за його межами. Сукупність документів є основою формування бази даних аналізу у вигляді показників. Як процес забезпечення інформацією, у свою чергу, інформаційне забезпечення становить собою отримання даних для потреб аналізу, що виражається в безперервному одержанні, оцінюванні якості, обробці, передаванні та зберіганні бази даних, створеній для задоволення методичних потреб аналізу. В автоматизованих системах управління підприємством отримання інформації для потреб аналізу забезпечується відповідними технічними засобами та програмами. Отже, важливим елементом методики аналізу ділової активності підприємства є його технічне забезпечення.

Як стверджує В.В. Сопко та В.П. Завгородній, «технічне забезпечення – це комплекс технічних засобів і методів, що забезпечують функціонування бухгалтерського обліку, контролю та аналізу. Елементами технічного забезпечення обліку є технічні засоби, методичні і керівні матеріали, технічна документація, персонал» [13, с. 131].

Формуючи технічне забезпечення аналізу будь-якого об'єкта, слід урахувати склад аналітичних завдань, їх інформаційну специфіку, організаційну й функціональну структуру управління підприємством, а також техніко-експлуатаційні дані комп'ютерної техніки. На нашу думку, оптимальне технічне забезпечення поєднує

комплекс різноманітної за своїми характеристиками техніки (комп'ютер, сканер, ксерокс, принтер тощо), здатної забезпечувати найбільш ефективну технологію обробки облікової й аналітичної інформації. Останнє, до речі, не можливе без відповідних програмних продуктів і якісного методичного забезпечення.

Вважаємо, що методичне забезпечення економічного аналізу включає формування системи показників, вибір методів і прийомів аналізу та прогнозування, рекомендації щодо послідовності й періодичності аналітичних досліджень і має формуватися для кожного об'єкта аналізу з урахуванням специфіки функціонування підприємства.

Під організаційним забезпеченням економічного аналізу, на наш погляд, слід розуміти взаємозалежну сукупність внутрішніх структурних служб і підрозділів підприємства, які цілеспрямовано упорядковують і вдосконалюють аналітичний процес, розробляють і приймають управлінські рішення, несуть відповідальність за результати цих рішень.

Висновки. Концептуальну основу сучасного економічного аналізу становить концепція якісного аналітичного забезпечення прийняття і оцінки ефективності виконання управлінських рішень у часі та просторі. З огляду на прикладний характер методики економічного аналізу нами уточнено її суть і виділено такі основні елементи, як цільові потреби управління, інформаційне, методичне, організаційне та технічне забезпечення. Кожен із цих елементів у контексті практичної значущості та ефективності дій аналітика потребує докладнішого розгляду та конкретизації відносно конкретного об'єкта аналізу.

Список джерел інформації / References

1. Пархоменко В. М. Економічний аналіз якості продукції: компоненти методики / В. М. Пархоменко // Вісник ЖДТУ. Сер. Економічні науки. – 2009. – № 2 (48). – С. 96–104.

Parkhomenko, V. (2009), "Economic analysis of the quality of products: components methodology" *Bulletin ZSTU. A series of «Economics»* ["Ekonomicznyj analiz jakosti produkcii: komponenty metodyky". *Visnyk ZhDTU. Serija «Ekonomiczni nauky»*], №2 (48), pp. 96–104.

2. Андреева Г. І. Організація і методика економічного аналізу : навч. посіб. / Г. І. Андреева, В. А. Андреева. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 353 с.

Andreeva, G.I. (2009), *Organization and Methods of Economic Analysis* [Organizacija i metodyka ekonomichnogo analizu : navch. posib], State higher educational institution "The Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine", Sumy, 353 p.

3. Баканов М. И. Теория экономического анализа : учебник / М. И. Баканов, М. В. Мельник, А. Д. Шеремет. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 536 с.

Bakanov, M.I. (2005), *Theory of Economic analysis* [Теорія економічного, аналіз] *Finansy i statistika*, Moscow, 536 p.

4. Економічний аналіз : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : Рута, 2003. – 680 с.

Economic Analysis (2003) [Економічний аналіз], *Ruta*, Zhytomyr, 680 p.

5. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз: теорія і практика : підручник / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик, А. Г. Загородній. – Львів : Магнолія Плюс, 2006. – 428 с.

Kindratska, G.I., Bilyk, M.S., Zagorodnii, A.G. (2006) *Economic analysis: theory and practice* [Економічний аналіз: теорія і практика], *Magnolija Plus*, Lviv, 428 p.

6. Райковська І. Т. Методика економічного аналізу на промислових підприємствах / І. Т. Райковська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : Міжнар. зб. наук. праць. Сер. Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – Вип. 3 (6). – Житомир : ЖДТУ, 2006. – С. 239–258.

Raykovska, I.T. (2006), “The methods of economic analysis in industrial enterprises”, *Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis : International collection of scientific papers*. [“Методика економічного аналізу на промислових підприємствах”, *Problemy teorii ta metodologii' buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu, Mizhnarodnyj zbirnyk naukovykh prac'*. Serija: *Buhgalters'kyj oblik, kontrol' i analiz*], Issue 3 (6), – Zhytomyr, – pp. 239–58.

7. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособ. / Г. В. Савицкая. – М. : ИМФРА-М, 2001. – 336 с.

Savitskaya, G.V. (2001), *Analysis of economic performance of an enterprise*. [Аналіз господарньої діяльності підприємства], *IMFRA-M*, Moscow, 336 p.

8. Серединська В. М. Теорія економічного аналізу : підручник / В. М. Серединська, О. М. Загородна, Р. В. Федорович. – Тернопіль : Укрметкнига, 2002. – 323 с.

Seredinskiy, V.M., Zagorodnya, O.M. Fedorovich, R.V. (2001), *Theory of economic analysis* [Теорія економічного аналізу], *Ukrmetknyga*, Ternopil, 323 p.

9. Чернов В. А. Экономический анализ: торговля, общественное питание, туристический бизнес : учеб. пособие для вузов / В. А. Чернов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 686 с.

Chernov, V.A. (2003), *Economic analysis: trade, catering , tourism business* [Економічний аналіз: торгівля, обшхественное питание, turisticheskij biznes], *JuNITI-DANA*, Moscow, 686 p.

10. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / О. О. Шеремет. – К. : Кондор, 2005. – 196 с.

Sheremet, O.O. (2005), *Financial analysis* [Finansovij analiz], *Kondor*,

Київ, 196 р.

11. Шохнех А. В. Концепція комплексного економічного аналізу в малому бізнесі / А. В. Шохнех // Аудит и финансовый анализ. – 2008. – № 1. – С. 122–128.

Shohneh, A.V. (2008), “The concept of integrated economic analysis in small business”, *Audit and Financial Analysis* [Концепція комплексного економічного аналізу в малому бізнесі], *Audit i finansovyy analiz*, № 1, – pp. 122–128.

12. Болюх М. А. Економічний аналіз : навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток. – К. : КНЕУ, 2001. – 540 с.

Bolyuh, M.A., Burchevskyy, V.Z., Horbatok, M.I. (2001), *Economic Analysis* [Економічний аналіз], *KNEU*, Kyiv, 540 p.

13. Сопко В. В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : підручник / В. В. Сопко, В. П. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2000. – 260 с.

Sopko, V.V., Zavorodniy, V.P. (2000), *Organization of accounting, economic analysis and control* [Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу], *KNEU*, Kyiv, 260 p.

Кашена Наталія Борисівна, канд. екон. наук, доц., кафедра економічного аналізу та статистики, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна 61051. Тел.: 731-87-27; e-mail: nat_kesh@mail.ru.

Кашена Наталия Борисовна, канд. экон. наук, доц., кафедра экономического анализа и статистики, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 731-87-27; e-mail: nat_kesh@mail.ru.

Kaschena Natalia, Ph.D., Dotsent, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine 61051. Tel.: 731-87-27; e-mail: nat_kesh@mail.ru.

Цуканова Ольга Володимирівна, канд. екон. наук, доц., кафедра економічного аналізу та статистики, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна 61051. Тел.: 703-65-57; e-mail: lesa081@mail.ru.

Цуканова Ольга Владимировна, канд. экон. наук, доц., кафедра экономического анализа и статистики, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 703-65-57; e-mail: lesa081@mail.ru.

Tsukanova Olga, Ph.D., Dotsent, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine 61051. Tel.: 703-65-57; e-mail: lesa081@mail.ru.

Гаркуша Наталія Миколаївна, канд. екон. наук, кафедра економічного аналізу та статистики, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна

61051. Тел.: 67-78-36; e-mail: nat-gka@mail.ru.

Гаркуша Наталия Николаевна, канд. экон. наук, кафедра экономического анализа и статистики, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 67-78-36; e-mail: nat-gka@mail.ru.

Garkusha Natalia, PhD, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine 61051. Tel.: 67-78-36; e-mail: nat-gka@mail.ru.

Рекомендовано до публікації канд. екон. наук О.О. Горошанською, канд. екон. наук І.К. Руденко.

Отримано 15.03.2014. ХДУХТ, Харків.